

Geloofsbrieven

3 september 2023

Voorgangers: Willem van der Meiden en Leo van Driel

Welkom en Opening

Lied: Passage (t. Maria de Groot, m. Mariëtte Harinck)

Inleiding

Lieve mensen,

Wij hebben ons thema van vandaag 'geloofsbrieven' gedoopt. Dat woord verwijst naar de brieven van Paulus van Tarsus en een heel klein beetje naar mij. Ik sta hier weliswaar niet voor het eerst, maar wel met een onzichtbare nieuwe pet op. Daarover na de viering meer.

Geloofsbrieven – “alles ben ik in allen geworden” – je overhandigt ze als je aan een nieuwe missie begint op onbekend terrein. Je laat ermee weten op wiens gezag je deze opdracht gaat uitvoeren. Van de apostel, de gezant Paulus zijn er enkele overgeleverd: geloofsbrieven aan de Galaten, de Korinthiërs, de Romeinen, de Filippenzen. Deze brieven zijn de oudste getuigen van het leven van Jezus en ze vertellen over dat leven niets. Toch kondigen ze op gezag van deze Jezus adembenemend nieuwe, radicale vrijheid aan midden in een uitzichtloze wereld. Zonder deze Paulus, deze dominicus, deze Godsmen hadden we elkaar in Den Haag niet gevonden.

Gebed

Lieve God,

Wij bidden u om ruimte, ruimte om in deze geloofsgemeenschap te mogen delen wat wij wel en niet geloven, om ons geloof en onze twijfel te mogen delen, om elkaar te mogen respecteren, waarderen en erkennen, om elkaar te mogen bemoedigen, troosten en inspireren. Dank voor deze ruimte waarin wij vrijuit mogen spreken en vrijuit mogen luisteren, vrijuit mogen zingen en vrijuit mogen zwijgen, vrijuit brood en wijn mogen delen, vrijuit mogen ruiken aan vrede en gerechtigheid. Die vrijheid is uw geschenk. Lieve God, ontferm u over ons. Amen

LEVENDE,

Hier zijn we bij elkaar gekomen in de ruimte van jouw Naam.

Soms in twijfel, angst en leegte, niet meer weten wat.

We hebben gewaakt en gewacht, maar gaven af en toe de moed ook op.

We laten dagelijks wel een keer de hoop varen, raken het zicht kwijt op jouw stad en jouw shalom en verliezen de visioenen uit het oog.

Wees antwoord op ons zingen en sterk ons met je woord.

Wees troostvol, voedzaam, levend woord.

Beziel ons met jouw ademgeest zo dat wij het antwoord leven tot mensen die naar ons roepen.

In de naam van Jezus, uw zoon die onze broeder is,

Amen

Lied: Geef een weg (t. Huub Oosterhuis, m. Antoine Oomen)

Gedicht: Want alles is fragment (Abel Herzberg)

Want alles is fragment

Al door het zeggen van het woord

deelt men, scheidt men en schendt

het al omvattende, dat men niet kent,

dat ik aanwezig weet, of alleen maar vermoed,

dat ik niet uitspreken kan en toch uitspreken moet,

dat mij beheerst, dat mij te luisteren gebiedt,
en als ik zoek en luister, dan vind ik het niet.

Eén troost blijft:

Er is in ieder woord een woord,
dat tot het onuitspreekbare behoort;
er is in ieder deel een deel
van het ondeelbare geheel,
gelijk in elke kus, hoe kort,
het hele leven meegegeven wordt.

(uit: Drie rode rozen. Amsterdam: Querido 1975)

Lied: Hoever te gaan (t. Huub Oosterhuis, m. Antoine Oomen)

Lezing: 'Mijn geloofsbrief is een vrijbrief'

Naar 1 Kor. 9: 18-23, een vrije bewerking met een knipoog naar Galaten en Romeinen, en naar mijn vorig jaar overleden vriend en inspirator Karel Eykman.

Mij is gevraagd naar mijn geloofsbriefen en of ik me wilde voorstellen. Ik ben Paulus uit Tarsus. Mijn naam betekent 'klein', maar mijn daden benne groot. Nee hoor, grapje. Eigendunk is me sowieso totaal vreemd. Hm, dat klinkt ook al niet zo lekker. Ik begin opnieuw.

Ik sta bekend als prediker, maar vooral als schrijver, omdat ik graag met brieven contact onderhoud met de mensen die ik op mijn reizen heb ontmoet en met wie ik samen een nieuw leven ben begonnen. Ik stel me in die brieven meestal opnieuw voor. Het is vaak alweer een poos geleden dat ik bij hen was. Hopelijk zijn er geestverwanten bijgekomen en wie weet wat er tijdens mijn afwezigheid nog meer gebeurd is. Ik begin dus vaak met mijn *credentials*, met waar ik in geloof, met de reden waarom ik doe wat ik doe en op wiens gezag. Die mensen hebben recht om dat te weten. Ik heb het nog eens samengevat en opgeschreven, omdat jullie me ernaar vroegen. Dat gaat ongeveer zo.

Als ik jullie de goede boodschap doorgeef, doe ik dat niet om mezelf op de borst te kloppen. Nee hoor, geen sprake van, ik moet gewoon! En er zwaait wat als ik dat niet doe! Mijn loon? Als ik mijn werk van harte en met plezier doe, is dat voor mij beloning genoeg. Als ik het niet van harte en met plezier doe, dan moet ik toch. Wat moet ik er dan aan verdienen? Dat zal ik jullie zeggen: dat ik, als ik de goede boodschap doorgeef, het grote verhaal van God en mensen, dat ik dan die boodschap voor niets aanbied, gratis, en dus mijn vrijbrief niet gebruik als voorrecht om die boodschap door te geven. Dat verdien ik dan.

Wat ik bedoel met die vrijbrief?

Vrij was ik in dit werk, had met alles en iedereen niets te maken, die vrijheid heb ik gebruikt om juist andersom allen dienstbaar te zijn, Dat is mijn vrijheid: dat ik één van jullie ben en jullie graag van dienst ben en met elkaar verbind. En waarom? Om er nog meer mensen bij te krijgen, bij onze beweging.

Ik ben Jood geworden met de Joden om er nog meer Joden bij te krijgen. Maar Jood was ik al. Hield iemand zich vast aan de Tora, dan hield ik me ook vast aan de Thora. Maar dat deed ik al. Mijn vrijheid is om dat te doen, ook al hoef ik dat niet te doen.

Waarom? Om mensen die zich vasthouden aan de Tora mee te krijgen.

Wilde iemand niet weten van de Tora, dan wilde ik er ook niet van weten. Kostte me ook weinig moeite. Waarom? Ik leef toch met die Tora, het is toch de Tora van God?

Ben ik er dan niet vol van? Nou en? Ik doe het om ook die Toralozen mee te krijgen.

Is iemand zwak, ongezien, weerloos, klein? Dan ben ik klein, weerloos, ongezien, zwak.
Want ze horen erbij: de zwakken, ongeziene, weerlozen, kleinen. Kijk naar mij!
Wie ben ik dat ik een ander zou verhinderen om mee te doen?
Want ik klop mezelf niet op de borst, ik laat me nergens op voorstaan.
Ik ben allen in alles gelijk geworden: hoog of laag, weerloos of machtig, vroom of angstig, maakt niet uit. Sterker nog: Joods of Grieks, vrouw of man, vrij of tot slaaf gemaakt, onverschillig hoe verschillend ze zijn, voor mij zijn zij gelijk omdat ze gelijk zijn voor de Messias.
Ik ben in alles allen gelijk geworden, zodat zij zich welkom zouden voelen om zich bij de beweging van de Messias aan te sluiten.
Eigen verdienste? Kom nou, ik doe alles krachtens die goede boodschap.
Mijn geloofsbrieven? Mijn geloofsbrief is een vrijbrief: de boodschap van: alles, van: de vrijheid voor allen, niemand uitgezonderd. Allen in alles: voor minder doen we het niet.
Ik doe alles om allen, iedereen uit te nodigen mee te doen met de beweging van de Messias.
Wat dat is? God te ontmoeten die als mens is neergedaald in de wereld, vanuit de hemel naar de aarde, van de eeuwigheid daar naar ons hier en nu. Zodat wij samen mogen leven in vrede, vrijheid en gerechtigheid, in geloof, hoop en liefde. Dat is Gods geloofsbrief.
Zo genoeg? Vragen?

Lied: Ooit in schaduw van rozen (t. Huub Oosterhuis, m. Antoine Oomen)

Overweging: Een nieuw begin

Lieve mensen,

In 2002 ging ik werken voor de hervormde diaconie van Den Haag. Mijn eerste werkdag was een woensdag. Ik liep een rondje door het kantoor aan de Parkstraat om kennis te maken met mijn nieuwe collega's. Ik was net aanbeland op de kamer van Joke Breure en Henk Baars op de tweede verdieping, toen we opgeschrikt werden door het geratel van karrenwielen beneden ons op straat. Zo klonk het althans. Joke en Henk trokken zich daar niets van aan, maar ik keek door het raam en zag een drietal koetsen voorbijkomen met koetsier voorop en palfrenier achterop. Ik vroeg mijn nieuwe collega's verbaasd waar ik nu toch terechtgekomen was. 'Woensdag' – zeiden ze. 'Geloofsbrieven. Den Haag hè...' Elke woensdag bleken er nieuwe ambassadeurs, attachés en consuls te zijn uit alle landen in de wereld die kwamen kennismaken met – toen nog – onze koningin. Haar werkpaleis aan het Noordeinde lag immers schuin achter ons kantoor. 's Avonds thuisgekomen kon ik er niet over uit. Was ik net begonnen mensen te ondersteunen die actief waren in de kerkelijke armenzorg van Den Haag, ratelden er calèches over de tramrails met hoogwaardigheidsbekleders en hun knechten. Den Haag hè... Ik had toen al enkele jaren in deze stad gewerkt, maar dat was 'op Scheveningen' en dat telt hier niet.

Deze diplomaten kwamen de vorstin hun 'geloofsbrieven' aanbieden. Oftewel: ze brachten haar de groeten over van het land dat zij vertegenwoordigden en legden uit hoe ze hun taak opvatten en wie daarvoor hun inspirator was. In veel gevallen zal dat 'bij de gratie Gods' of 'Insjallah' geweest zijn, in andere de grondwet of een internationaal convenant. Van oudsher worden dat in het Engels 'credentials' genoemd, letterlijk 'geloofsbrieven'. Het bruggetje naar vandaag is eenvoudig te leggen, omdat ik vandaag een doorstart mag maken als voorganger in de Haagse Dominicus. Maar daarover hebben we het pas na afloop. Nu leidt het bruggetje naar Paulus van Tarsus en dat lijkt me veel interessanter.

U staat er vast van te kijken als ik u vertel dat in 1951 in heel Europa en in Noord-Amerika onder grote belangstelling herdacht werd dat het 1900 jaar geleden was dat deze Paulus tijdens zijn omzwervingen als prediker in Klein-Azië overstak naar Europa. Daartoe werd hij – volgens het Bijbelboek Handelingen – in een droom opgeroepen door een Macedonische man: 'Kom over en help ons', droomde hij. En hij kwam over en hij hielp. Paulus predikte en ontmoette geestverwanten in

Filippi, Thessalonika en zuidelijker in Korinthe. Wij kennen die stadnamen in onze Bijbel als adressen van Paulus' 'geloofsbrieven' aan de Filippenzen, de Thessalonicenzen en twee aan de Korinthiërs. Uit die laatste brieven hoorde u zojuist een kort gedeelte. In 1951 vierde de christenheid – aan de vooravond van het grote seculariseringsoffensief – nog triomfantelijk de komst van het evangelie naar onze contreien en veel later naar de Nieuwe Wereld. Het is je anno 2023 nauwelijks meer voor te stellen. Maar ook toen, in 1951, zo kort na de Tweede Wereldoorlog waren er al vraagtekens.

Op 1 april 1951 hield de spraakmakende hervormde dominee K.H. Miskotte in de volle Domkerk van Utrecht een rede over Paulus onder de heidenen. De toespraak werd door de radio live uitgezonden. En voor u nu denkt dat hier gesproken werd over het zegenrijke werk van vrome zendelingen in het Romeinse Rijk onder betreurenswaardige 'heidenen' die snakten naar het evangelie, laat ik even horen wat Miskotte als Paulus' mission statement aanduidt. In de taal van toen: Paulus is naar Europa overgestoken – en ik citeer: "om ons te verontrusten en vrede te brengen, om ons van heidenen christenen te maken, dat wil zeggen om ons tot atheïsten, ongodisten te vormen, om ons te maken tot ontvreemden uit de cultus van de goden en de dingen, van de voor onze ervaring aanwezige oermachten van het Bestaan. Wij kunnen niet meer geloven aan de macht van de sterrenstanden, wij kunnen ons niet meer voegen onder het Fatum, het noodlot, we kunnen ons niet meer onderwerpen aan de Totaalstaat. We kunnen echter evenmin rust vinden in een zinvolle levensbestemming via de moraal, ons strekkende naar een 'ideaal', we kunnen niet meer uit de ogenschijnlijke zinloosheid van de Wereld en de vergeefsheid van ons menselijk streven vluchten in het innerlijke leven. Zij die in Christus Jezus zijn, die zijn broeders – en zusters – in dit 'atheïsme', ze zijn geen religieuze mensen meer in de klassieke zin van het woord. Zij zijn ontstorven aan de moraal, zij leven in een gans andere vrijheid en vreugde." Miskotte vervolgt dan met de constatering dat 1900 jaar later er weinig meer te horen en te zien is van dit machtige appel.

We lazen zijn geloofsbrief uit de Brief aan de Korinthiërs. Er zijn in andere brieven van Paulus andere varianten. De schrijver van het Bijbelboek de Handelingen der Apostelen vlecht 30 jaar later als een soort invuloefening in zijn verhaal over Paulus kunstig verschillende van die mission statements in. Paulus noemt zich een bekeerde, hij begon als tegenstander van de Jezusbeweging, hielp mee bij de vervolging ervan. Toen werd hij krachtdadig bekeerd op weg naar Damascus. Check.

Hij werd de Joden een Jood, hij studeerde aan de voeten van de grote Farizeese rabbijn Gamaliël. Check.

Hij werd de Grieken een Griek. Hij nam in Athene de God van Israël op in het Griekse pantheon als 'de onbekende God'. Check.

Hij werd de Romeinen een Romein. In zijn grote verdedigingsrede vertelt hij dat hij een Romeins staatsburger is en dat hij daarom niet vervolgd mag worden. Check.

Slaaf met de slaven, ook hij zat gevangen en werd mishandeld. Check.

Zwak met de zwakken, een eenvoudige, ziekelijke tentenmaker, altijd afhankelijk van de ondersteuning van anderen. Check.

Zo heeft hij – in het missionaire frame van het boek Handelingen – in zijn leven waargemaakt wat hij in zijn geloofsbrieven heeft opgeschreven.

U hoeft niet te vrezen dat ik hier keer op keer deze Paulus op het schild zal hijsen. Hij was een temperamentvolle man, gaf zijn mening zelden voor een betere, en schreef soms moeizame teksten. Hij staat op een voetstuk in kerken, maar heeft ook onder velen veel minder krediet. Zo heeft Paulus vaak slechte papieren onder mensen die meer vrijmoedig en vrijzinnig in de kerk of daarbuiten zoeken naar zingeving en bemoediging. Hij wordt daar beschouwd als de met leer en leefregels geharnaste apostel en als de vader van de orthodoxie. Die slechte papieren zijn zeker geen inspirerende geloofsbrieven, vinden velen die zich aan strenge leertucht hebben ontworsteld. Dat zij dat laatste gedaan hebben vind ik terecht, maar dat zij hun pijlen op Paulus gericht hebben vind ik niet terecht, en daar zal ik nog wel eens op terugkomen. Zijn woorden zijn vaak in onbegrijpelijke

vertalingen gestort, die in het orthodoxe protestantisme én in de orthodoxe katholieke leer als mantra's zijn gebruikt en vooral repressief zijn ingezet. Ten onrechte dus, vind ik en ik sluit me graag aan bij al diegenen die hun best hebben gedaan die lastige woorden onder het stof vandaan te halen. Mijn grote inspirator Karel Eykman – afgelopen woensdag was het een jaar geleden dat hij overleed – was daar één van. Maar veel eerder al komen we zijn radicale boodschap – want dat is ze – in de geschiedenis tegen als inspiratie voor maatschappelijke en religieuze omwentelingen. Voor kerkvader Augustinus was Paulus al 'de apostel der vrijheid', Maarten Luther werd door de brief aan de Romeinen radicaal gegrepen en sloeg een nieuwe weg in. De Duitse theoloog Karl Barth werd door diezelfde brief aan de Romeinen overrompeld en wierp de theologie van zijn dagen ondersteboven. De Joodse socioloog Jacob Taubes betitelde Paulus een halve eeuw geleden onverbloemd als een 'revolutionair'. En de laatste decennia is Paulus opnieuw populair onder radicale filosofen als Alain Badiou, Slavoj Žižek en Giorgio Agamben. Waarom? Om zijn radicaliteit en universaliteit. Radicaal: een samenleving waarin mensen gelijk zijn, samen mogen leven in vrede, vrijheid en gerechtigheid, in geloof, hoop en liefde. Universeel: de boodschap van alles, van de vrijheid voor allen, niemand uitgezonderd.

Let wel: dit werd bijna 20 eeuwen geleden opgeschreven in een wereld waar 90% van de mensen in slavernij leefden, waar mannen het voor het zeggen hadden, waarin de keizer als een god vereerd moest worden en de totaalstaat de lakens uitdeelde. Dat hebben moderne filosofen – aan de linkerkant van het politieke spectrum, dat spreekt wel vanzelf – herontdekt in de woorden van deze radicale gezant van de Messias. Zo maakt ook deze apostel, evenals degene aan wie hij in zijn geloofsbrieven refereert, telkens in de geschiedenis een nieuw begin in ons midden. Zijn geloofsbrieven zijn ook onze vrijbrieven.

Ten slotte nogmaals Miskotte in de Domkerk in 1951. Hij besluit zijn verhaal met de volgende vaststelling, die onder andere verwijst naar de tekst in 1 Korinthiërs 9. Ik citeer: "Het is treffend hoe overvloedig Paulus is in het gebruik van het woord 'allen', 'alles', 'te allen tijde', 'alle ding'. Men hoort er het absolute in, het intolerante, maar men hoort duidelijk dat het de intolerantie van de Liefde is, die niet kan zien dat de anderen slaven zijn en verkommeren in een minderwaardig bestaan. Geen woord bij Paulus is zo geladen als dit woord 'alle'. Het is geladen met een hartstocht die geboren werd uit de doorbraak van de grens tussen Israël en de volken, maar van daaruit werkt het zich uit in alle dimensies van het mensenleven. Het is het grote symbool, het ware vaandel, het echte zegel van de Vrijheid."

Daar zou ik 'amen' op willen zeggen.

Lied: Adembenemend nieuw (t. Huub Oosterhuis, m. Tom Löwenthal)

Voorbeden: Gebed om vrijheid

Ene, Levende, God

Voor hen die deze morgen zijn ontwaakt tussen de muren van hun gevangenis, bidden wij om ontferming. Want de hele mensheid is toch vanaf het begin in vrijheid gesteld. Wij moeten om ons leven te leiden in vrijheid voortdurend keuzes maken. Die keuzes mogen ons niet worden ontnomen. Daarom hopen wij en zoeken wij naar inzicht om het goede te kiezen. Om barmhartig te zijn, omdat Jij barmhartig bent. Om liefdevol te zorgen voor iedereen, die zorg nodig heeft.

Voor hen die deze morgen zijn ontwaakt met innerlijke onrust over het leven dat ze leiden, bidden wij om moed om hun leven ten goede te keren. Dat zij de kracht vinden om het goede te kiezen en te doen. Door het in onze cultuur gewortelde denken dat alleen witte mensen volledig mensen zijn en dat alle mensen met een ander uiterlijk minderwaardig zijn, zijn slavernij en kolonisatie, missie en zendelingen eeuwenlang praktijk geweest. Die opvattingen zijn ook door christelijke kerken onderbouwd en verdedigd. Daardoor zijn heel veel niet-witte mensen vernederd en van hun vrijheid beroofd. Pijnlijk beschaamd zijn we over deze geschiedenis en de nog altijd doorwerkende gevolgen.

Vergeef ons onze schulden, als wij onze schuldenaars vergeven. Breng toch de kerken en kerkleiders tot inkeer die hun gelovigen de vrijheid ontnemen en willen dwingen tot het ware geloof. Maar mogelijk hebben ook wij dwang opgelegd en de vrijheid van anderen te ver ingeperkt. Breng ons tot inzicht.

Behoed toch de aarde voor de dwaasheid van mensen, die de gevolgen van hun daden niet willen zien.

Wij bidden voor wat in het voorbedenboek is opgeschreven.

Wij hebben de vrijheid om aan jou te denken en om jou te vergeten.

Wij hebben de vrijheid om de aarde te dienen en te knechten.

Wij hebben de vrijheid oorlog te voeren en vrede na te streven.

Maar onze vrijheid kan de aarde gaan verwoesten of gaan verrijken.

Mogen wij de wijsheid vinden in het voortgaande zoeken naar het juiste inzicht, de volledige communicatie en het goede handelen.

Zo bidden wij indachtig het leven van Jezus Christus en zijn liefde voor de mensheid.

Amen

Tafellied: Avondmaal ter heiliging ((t. Huub Oosterhuis, m. Tom Löwenthal)

Breken en delen

Zegenbede

Karel Eykman wist als geen ander lastige teksten zoals die van Paulus af te stoffen en te hertalen, zodat ze weer als nieuw klonken en ook voor onze oren bestemd leken. Ter nagedachtenis aan hem spreek ik hier een zegenbede uit die hij schreef voor zijn dochter, al weer lang geleden. Een tekst die mij steeds weer inspireert en ontroert. Zo horen wij zijn stem nog eens vandaag, zo kunnen we ons onder het gehoor van zijn dochter begeven en ons mede aangesproken en gezegend weten.

Zegenbede voor mijn dochter

Jij weet het, mijn kind

echt goed gelovig ben ik niet

maar daarom kan ik je nog wel toewensen

dat je wat hebt aan Gods woorden.

Dat je daarop kan rekenen als je steun nodig hebt.

Dat je daarin kan schuilen als je onderdak zoekt.

Dat het je helpt vertrouwen te vinden.

Dat het je bijlicht door tunnels heen.

Dat je richting vindt, als je de weg niet weet,

zodat hij nabij is, als jij ver bent.

God geve je vrede, voortdurend en in ieder opzicht.

Zoiets bedoel ik,

bij wijze van spreken,

ongeveer.

Amen, toch?

Lied: Wij zullen, één van ziel (t. Huub Oosterhuis, m. Antoine Oomen)